

БУРЯКИ І ЦУКОР УКРАЇНИ: ПОПЕРЕДНІ ПІДСУМКИ РОБОТИ ГАЛУЗІ ЗА 2013 РІК

ЯРЧУК М.М.,

Голова правління НАЦУ «Укрцукор»

Цукрові буряки культивують у 44 країнах світу. Чимало яскравих сторінок у світовий розвиток буряково-цукрової галузі вписала й Україна. Не так давно у нас вирощували 100 % насіння української селекції, яке експортувалося в інші країни, цукрові буряки займали до 1,800 тис. га, вироблялось понад 5,0 млн. тонн цукру. Але, приблизно з 1990 року, ситуація змінилася. Згорнулися інвестиційні, технологічні, науково-дослідні програми, у т.ч. з насінництва. В той же час, невпинно зростають ціни на енергоносії (газ, вугілля), мінеральні добрива, технологічні матеріали та обладнання; ростуть тарифи на перевезення вантажів. Десятки цукрозаводів зупинили роботу (з майже 200 заводів, що були на початку 90-х, залишилось близько 60), що призвело до безповоротного знищення сотень тисяч робочих місць з урахуванням суміжних галузей. Продовжує скорочуватися виробництво цукрових буряків, як неперспективної культури з точки зору аграрного бізнесу. Працівники галузі опинилися перед реальною загрозою соціальних катаклізмів в сільськогосподарських регіонах через масове скорочення робітників, зниження рівня соціального забезпечення жителів села та заводських селищ. Все це створює для вітчизняного виробника нерівні конкурентні умови. Ще більше загострилися ці тенденції внаслідок світової фінансової та економічної кризи. І не тільки щодо цукру.

Насіння цукрових буряків західного виробництва витісняє насіннєву продукцію української селекції, яка за характеристиками стійкості до хвороб і несприятливих погодних умов ні в чому йому не поступається, а в ряді випадків – навіть програв вітчизняному. До речі, така сама картина й у сусідів – Росії, Білорусії та Молдові.

Через відсутність послідовної державної політики у бурякоцукровому комплексі в останні роки в Україну імпортується цукровмісні продукти та цукрозамінники, які безпідставно, всупереч нормам чинного законодавства, реалізуються на внутрішньому ринку. Це при тому, що національні виробники можуть в повному обсязі забезпечувати потреби внутрішнього ринку власним буряковим цукром.

Вже ні для кого не секрет: сьогодні ми балансуємо на межі зникнення буряково-цукрової галузі, яка донедавна була бюджетоутворюючою і забезпечувала продовольчу безпеку держави.

Не є винятком і рік, що минув.

За даними Держстату України, площа посіву цукрових буряків у 2013 році склала 292,6 тис. га, що на 173,7 тис. га менше попереднього року (466,3 тис. га).

Площі цукрових буряків до збирання, згідно оперативних даних Мінагрополітики України, склали 282,0 тис. га.

Агрометеорологічні умови вегетаційного періоду в цілому були сприятливі для росту та розвитку цукрових буряків.

У **травні** середня фактична температура повітря за нормою відповідала показникам другої половини червня. Нерівномірні та, в основному, незначні дощі при переміщенні атмосферних фронтів із заходу на схід відмічалися лише у крайніх західних та північно-східних районах.

На переважній частині території країни більше місяця не було ефективних дощів на фоні підвищеного температурного фону, розпочався активний розвиток та поглиблення засушливих явищ.

Під цукровими буряками запаси продуктивної вологи як орного, так і метрового шару ґрунту були на рівні достатніх та оптимальних – 18-30 мм та 125-170 мм і більше, відповідно.

У **червні** під цукровими буряками орний шар ґрунту залишався достатньо (21-30 мм) та задовільно (14-20 мм) зволожений. На окремих площах західних областей відмічалось перезволоження орного шару ґрунту.

Запаси продуктивної вологи метрового шару ґрунту відповідали достатнім та оптимальним показникам – 95-120 мм

і більше.

На ранніх посівах у цукрових буряків тривав ріст кореня, розпочалося змикання рослин у рядках, на пізніх посівах тривало листотворення. Стан рослин переважно добрий.

Упродовж червня в Україні спостерігалася нестійка погода, обумовлена переміщенням активних атмосферних фронтів. Температура повітря в середньому за місяць виявилася близькою до норми, хоча на початку місяця відмічалось суттєве зниження середніх добових температур по всій території.

Опади різної інтенсивності спостерігалися по всій території країни, часто у вигляді злив у супроводі гроз, граду, шквального посилення вітру, що призвело до локальних пошкоджень посівів.

У **липні** середня місячна температура повітря становила 18,5-24°, що близько та вище на 1-1,5° С за норму. Опади як впродовж місяця, так і територіально розподілялись не рівномірно: на правобережжі країни їх кількість не перевищила 50-80 %, місцями 13-45 % норми, а на лівобережжі, півдні – 90-193 % норми. Місцями на Волині, у південних областях, за рахунок сильних злив, місячна кількість опадів перевищила норму в 2,5-3,3 рази. В цілому, у липні агрометеорологічні умови для росту та розвитку с.-г. культур по всій території країни склалися досить сприятливі.

У **серпні** середня місячна температура повітря у південній частині України перевищувала норму на 1,5-3,5° С, на решті території становила 18-21°, що вище за норму на 1,0-1,5° С.

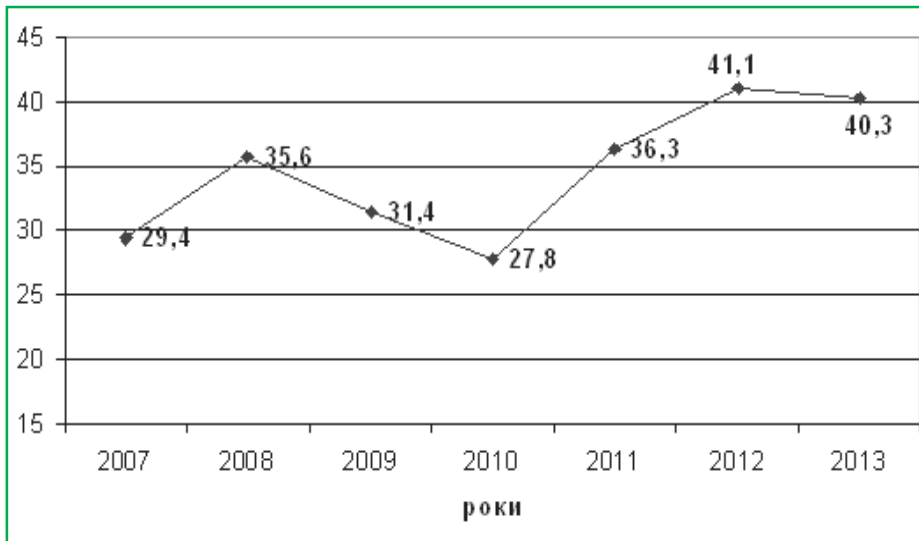
Опади впродовж місяця розподілялись дуже нерівномірно: майже весь місяць виявився посушливим - дощі пройшли тільки в першому і останньому тиж-

Рис 1. Площа цукрових буряків до збирання у 2007-2013 рр., тис. га

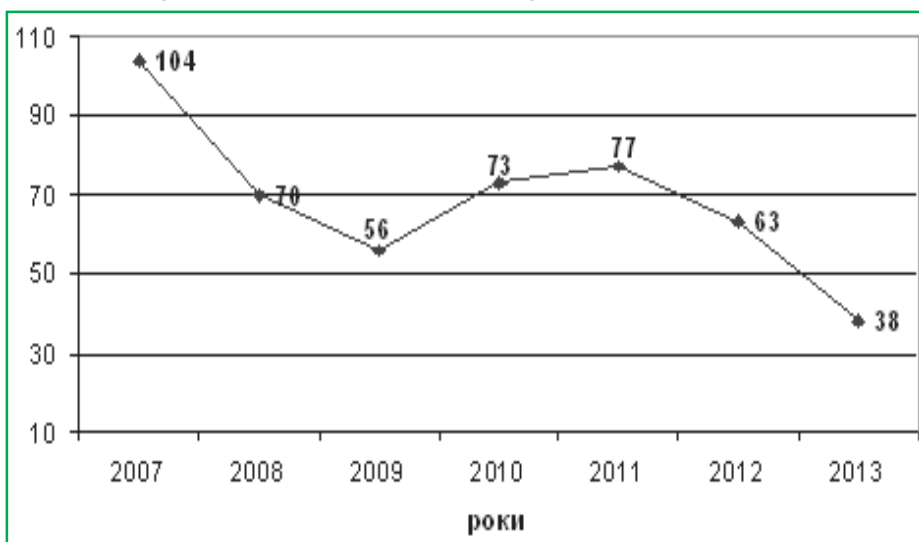
Таблиця 1.

Урожайність цукрових буряків у 2007-2013 роках, тонн/га

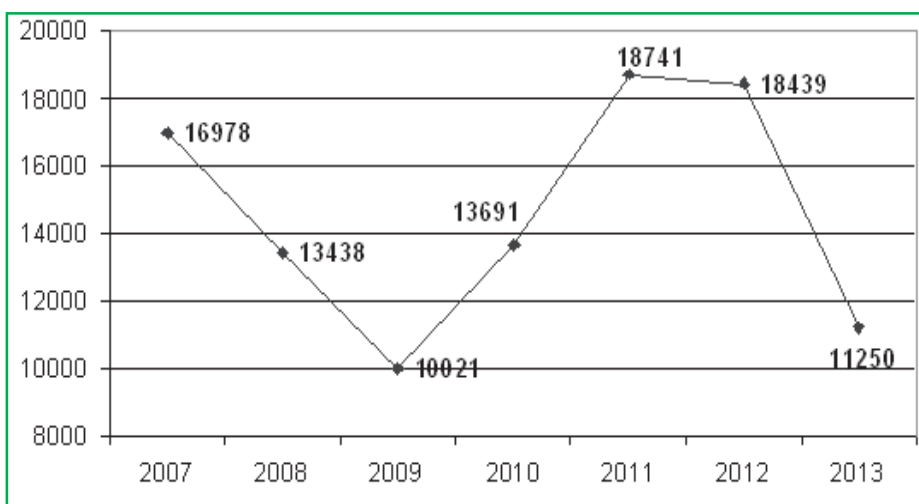
Таблиця 2.

Цукрові заводи, що працювали у період 2007-2013рр.

Таблиця 3.

Валовий збір цукрових буряків у 2007-2013рр., тис. тонн

нях, особливо дощовим був період з 26 по 31 серпня, коли випало: по півдню України 7-20 мм, в Карпатах та Сумській обл. – 60-70 мм (майже місячна норма) дощу, на решті території (за винятком Волинської та Рівненської обл., де дощів в цей час не було) – 22-40 мм (40-70% місячної норми).

У вересні середня місячна температура повітря на всій території країни була нижче норми, у південній частині України становила 15-18° С, що нижче за норму на 0,6-1,8° С, на решті території – 10-13° С, що нижче за норму на 0,8-1,5° С.

Місяць виявився одним із найбільш вологих за весь період спостережень. Середня обласна кількість опадів лише у Херсонській та Закарпатській областях виявилася близькою до місячної норми – 100-120%.

На решті території країни кількість вересневих опадів склала від 150 до 265%, у східних та Київській областях – 270-390% місячної норми. У багатьох районах Київської, місцями в Одеській, Дніпропетровській, Полтавській, Житомирській областях місячна кількість опадів перевищила норму у 4-5 разів. Найбільше опадів було зафіксовано у Києві – 211 мм, Фастові (Київської обл.) – 204 мм та Житомирі – 202 мм. Внаслідок дощової погоди у західних, північних та місцями центральних і східних областях склалися несприятливі умови для сівби озимих культур. Верхні шари ґрунту були перезволожені. У кінці місяця (за експертною оцінкою) таких площ налічувалося більше 40%. У багатьох регіонах зупинялося збирання урожаю пізніх культур та сівба озимини.

В Україні є добрі показники роботи окремих сільськогосподарських підприємств з отримання високих урожаїв цукрових буряків. Вже декілька років поспіль перші місця з урожайності цукрових буряків, наприклад, тримають Хмельницька, Полтавська, Вінницька області. Окремі цукрові компанії досягли стабільних показників урожайності на рівні 45-55 тонн цукрових буряків з кожного гектара.

Квоту "А" на виробництво цукру в 2013 році отримали 52 цукрових заводів, але працювали 38.

У 2013 році на цукрові заводи надійшло близько 9,5 млн. тонн цукрових буряків (у 2012 р. - 17,5 млн. тонн), збирання цукрових буряків проводилось у 20 областях, цукровими заводами буде вироблено 1,3 млн. тонн цукру.

Ситуація, що склалась в галузі цього року, потребує розумного підходу виробників цукрових буряків і виробників цукру до цінової ситуації. Ціни на цукрові буряки (450 і більше грн./т) та високі ціни на газ (5000 грн./тис. м³) зумовлять рівень витрат на виробництво цукру в

межах 6500-7200 грн./т, і, відповідно, реалізаційна ціна такого цукру також повинна бути не нижче витрат на його виробництво.

Цукрова галузь України сьогодні має наявні виробничі потужності для виробництва власного цукру з цукрових буряків, які значно перевищують внутрішні потреби країни. Українські товаровиробники при підтримці держави здатні забезпечити власним буряковим цукром внутрішній ринок і постачати його на зовнішні ринки.

Кабінетом Міністрів України на період 2013/2014 маркетингового року встановлено граничний розмір квоти поставки цукру на внутрішній ринок в обсязі **1826 тис. тонн** (квота «А») за такими напрямками:

- фонд споживання населенням – 1719 тис. тонн; (виходячи з середньодушового споживання на рівні раціональної норми – 38 кг за рік)

- інше споживання – 107 тис. тонн; (бджолярство та нехарчові цілі).

Відповідно до прогнозного балансу попиту і пропозиції цукру на період 2013/2014 маркетингового року, затвердженого Мінекономрозвитку та Мінагрополітики, ресурси цукру, виходячи з очікуваних обсягів його виробництва та перехідних запасів, оцінюються у 2247 тис. тонн, що у повному обсязі забезпечують потребу внутрішнього ринку буряковим цукром власного виробництва.

Що стосується цінової ситуації, то слід зазначити, що ціна цукру, яка складалася на внутрішньому ринку в останні два роки не відтворювала витрат на його виробництво. Більшість цукрових заводів для забезпечення вирощування та переробки цукрових буряків змушені були реалізовувати цукор за демпінговими цінами, що призвело до значних збитків.

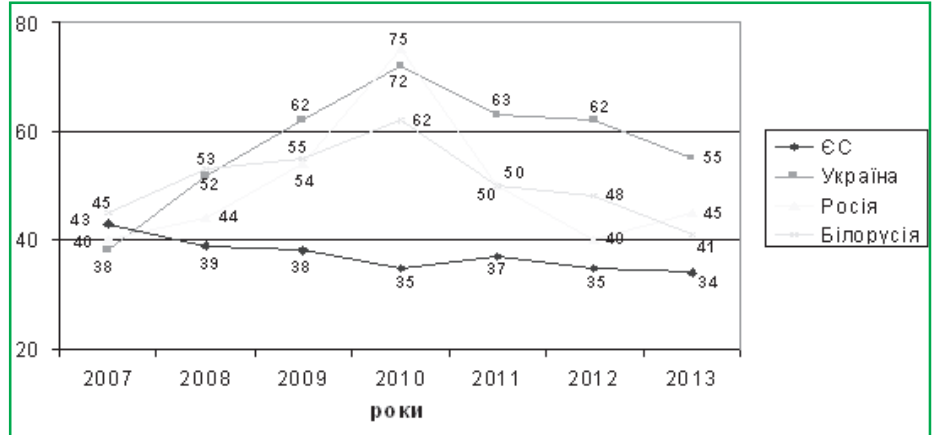
Оптово-відпускна ціна цукру на внутрішньому ринку коливається в межах 6600 – 6800 грн. за одну тунну, є соціальною і сприймається населенням та задовольняє виробника. Як зазначено вище, середні витрати на виробництво однієї тонни цукру з цукрових буряків урожаю 2013 року очікуються в межах 6500 - 7200 гривень з урахуванням ПДВ. А тому падіння оптової ціни знову призведе до зменшення зацікавленості товаровиробників у вирощуванні солодких коренеплодів і виробництві з них цукру.

Експорт цукру за вересень - жовтень 2013/2014 маркетингового року склав 5565 тонн і здійснювався, в основному, в Грузію та Молдову.

Імпорт цукру в Україну за вказаний період склав 129 тонн.

Для регулювання внутрішнього ринку цукру, крім механізму квотування, (який діє у більшості країн світу, де виробляють цукор) необхідно впроваджувати й інші інструменти ринкового регу-

**Таблиця 4.
Динаміка середніх цін на цукрові буряки у 2007 - 2013 роках,
по країнах у дол. США**

лювання, такі як: інтервенція цукру Аграрним фондом, стимулювання експорту, пільгове кредитування, дієвий контроль за якістю продукції, розширення асортименту та виробництво нової продукції (біопаливо) з використанням цукровмісних продуктів.

Закони України, які регулюють процеси на внутрішньому ринку цукру, не спрацьовують і потребують термінового внесення змін. Відповідні проекти розроблені та знаходяться на розгляді Верховної Ради України (проект Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про державне регулювання виробництва і реалізації цукру», реєстраційний номер 2856 від 18.04. 2013 року).

Прогнозується, що світовий ринок цукру у період 2013/2014 маркетингового року залишиться профіцитним. Незважаючи на профіцитні оцінки світового

балансу та поточне зниження котировок, експерти прогнозують у поточному маркетинговому році зростання світових цін на цукор.

За станом на початок грудня 2013 року на світових біржах спостерігалася така цінова ситуація:

Лондонська біржа (цукор білий) - 450 дол. США;

Нью-Йоркська біржа (цукор-сирець з тростини) - 367,7 дол. США;

СІФ Чорне море - 386,7 дол. США.

Середні ціни на внутрішньому ринку сусідніх країн на 05. 12.2013:

Російська Федерація - 686 - 732 дол. США /тонна;

Республіка Молдова - 793 дол. США /тонна;

Республіка Білорусь - 711 дол. США /тонна;

Україна - 826-851 дол. США /тонна.

**Таблиця 5.
Основні показники роботи бурякоцукрового комплексу України
у 2001-2013 роках**

Показники	роки						
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013 (оперативні дані)
Площа до збирання, тис. га	578	377	320	492	516	449	282,6
Врожайність, т/га	29,4	35,6	31,5	27,8	36,3	41,1	40,3
Валовий збір, млн. т	17,0	13,4	10,1	13,7	18,7	18,4	11,3
Цукристість, %	15,02	16,05	16,68	15,3	16,63	16,07	16,16
Витрати на виробництво коренеплодів, грн./т	177,2	204,4	299,2	409,3	319,5	338,7	330,0
Ціна реалізації коренеплодів, грн./т	157,6	218,9	409,9	478,5	516	431,2	372,6*
Рентабельність виробництва, %	-11,1	7,1	37,0	16,7	36,5	15,9	13,0
Виробництво цукру, млн. т	1,9	1,57	1,27	1,55	2,33	2,23	1,3

**) Дані Держстату України за січень-жовтень, без врахування ПДВ, дотацій, транспортних, експедиційних та накладних витрат.*

Для всіх вочевидь: галузь перебуває в глибокій кризі. Виникає запитання: що необхідно зробити у 2013/2014 маркетинговому році, щоб оздоровити галузь?

До стратегічних і поточних питань, які необхідно нагально вирішувати, на наш погляд, належать 9 першочергових. Це:

1. Прискорити прийняття Верховною Радою України проекту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про державне регулювання виробництва і реалізації цукру» (щодо виробництва та поставки цукру на внутрішній ринок), реєстраційний номер 2856 від 18.04.2013;

2. Розробити та затвердити державну програму розвитку бурякоцукрової галузі на період до 2020 року, якою, зокрема, передбачити: а) конкретні обсяги виробництва цукрових буряків і цукру; б) напрямки використання як цукрових буряків, так і побічної продукції – меляси та жому; в) необхідну кількість цукрових заводів-виробників цукру та підприємств, які перероблятимуть цукрові буряки на інші види готової продукції.

3. Продовжити практику пільгового кредитування цукрових заводів шляхом часткового здешевлення за рахунок бюджетних коштів відсотків по кредитах комерційних банків.

4. Забезпечити закупівлю Аграрним фондом цукру білого (бурякового) квоти «А» для формування державного інтервенційного фонду у його виробників у обсягах, передбачених діючим законодавством.

5. Сприяти своєчасному прийняттю постанови Кабінету Міністрів України «Про державне регулювання виробництва цукру та цукрових буряків у період з 1 вересня 2014 р. до 1 вересня 2015 року» та здійсненню розподілу квоти «А» на виробництво цукру із цукрових буряків урожаю 2014 року між цукровими заводами, як це передбачено чинним законодавством.

6. Передбачити у 2014 році запровадження державної підтримки в частині розробки технологічних регламентів та проведення експериментальних досліджень виробництва біологічних видів палива з цукровмісних продуктів на цукрових заводах.

7. Продовжити роботу щодо відміни тарифної квоти СОТ на ввезення в Україну цукру-сирцю з тростини.

8. Сприяти просуванню вітчизняного цукру на зовнішні ринки, запровадженню механізму стимулювання експорту та поверненню експортерам ПДВ.

9. Вжити заходів щодо забезпечення підготовки, підвищення кваліфікації та закріплення кадрів на підприємствах цукрової галузі, стабілізації роботи Державної наукової установи «Український науково-дослідний інститут цукрової промисловості».

УДК 631.3:633.63:338.3

ФОРМУВАННЯ ЕНЕРГОЕФЕКТИВНОЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ СИСТЕМИ МАШИН ТА ТЕХНОЛОГІЇ ДЛЯ ВИРОБНИЦТВА ЦУКРОВИХ БУРЯКІВ

КАЛІНІЧЕНКО О. В.,

кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки підприємства, Полтавська державна аграрна академія

Вступ. Виробництво цукрових буряків неможливе без наявності у розпорядженні сільськогосподарського підприємства ефективного комплексу необхідних машин і знарядь. Проте на даний час лише окремі сільськогосподарські підприємства зони Лісостепу укомплектовані технічними засобами для виробництва цукрових буряків, які ще не відпрацювали амортизаційний термін. У більшості сільськогосподарських підприємств вибір та комплектування машин здійснюється без належного наукового обґрунтування та дотримання вимог ефективності виробництва сформованих на їх основі машинних комплексів.

Аналіз основних досліджень і публікацій. В окремих публікаціях [1 – 4] порушується питання щодо економічної

ефективності використання вітчизняних машин та технологій для виробництва цукрових буряків. Проте недостатня вивченість даної проблеми, її практична значущість потребують подальшого опрацювання засад формування оптимальної системи машин з точки зору енергозбереження, пошуку технологічних рішень, спрямованих на підвищення економічної та енергетичної ефективності виробництва цукрових буряків.

Формування цілей статті. Метою даної наукової публікації є висвітлення результатів досліджень та практичних рекомендацій щодо підвищення економічної та енергетичної ефективності виробництва цукрових буряків (із використанням системи машин вітчизняного виробництва) для сільськогосподарських підприємств зони Лісостепу.

Результати досліджень. Процес виробництва цукрових буряків автором розглядається як комплекс взаємопов'язаних технологічних операцій, що здійснюються у визначеній послідовності із застосуванням системи машин відповідно до заданих параметрів впливу на властивості землі із використанням ро-

Рис. 1. Чинники, що впливають на технологічні параметри виробництва цукрових буряків.

Джерело: авторська розробка